

УДК 615.115.4

Гілета Ю. І.

Національний університет «Львівська політехніка»

ПЕРЕРОЗПОДІЛ РИНКОВОЇ ВЛАДИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ

У статті визначено рівень концентрації фармацевтичного ринку України. Проаналізовано основні фінансові показники провідних фармацевтичних підприємств України та висвітлено тенденції їхнього розвитку. В роботі також представлено динаміку товарної структури зовнішньої торгівлі України.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, індекс Херфіндаля-Хіршмана, підприємство, концентрація, маркетингова діяльність.

Постановка проблеми. Однією із найважливіших характеристик структури ринку є рівень його концентрації. Рівень концентрації впливає на схильність фірм до суперництва або співпраці: чим менше фірм діє на ринку, тим легше їм усвідомити взаємну залежність один від одного, і тим скоріше підуть вони на співпрацю. На фармацевтичному ринку України наявна продукція понад 300 виробників з країн далекого зарубіжжя, країн СНД і Балтії, а також 160 вітчизняних виробників, серед яких 22 виробники, що займалися виробництвом лікарських засобів ще за часів Радянського Союзу. У зв'язку з економічною концентрацією на ринку, суб'єкти господарювання можуть набувати суттєвої ринкової влади, що дає їм можливість впливати на рівень ринкової конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За підсумками 2010 року весь фармацевтичний ринок країн пострадянського простору склав 25 мільярдів доларів США в закупівельних цінах (включаючи тільки лікарські засоби) і виріс на 15%. Для порівняння, світовий фармацевтичний ринок, за даними компанії IMS Health, у 2010 році склав 825 мільярдів доларів США і зріс на 4-6% [1, с. 42; 2, с. 126]. У табл. 1 подано товарну структуру зовнішньої торгівлі України та Львівської області у 2007-2010 рр.

Таблиця 1

Товарна структура зовнішньої торгівлі України та Львівської області у 2007-2010 рр., тис. дол. США*

Роки	Україна							
	2007		2008		2009		2010	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Усього	49248063,6	60669923	66954429,8	85535356,4	39702883,3	45435559,2	51430521,6	60739969,3
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	4047218	5316453,3	5045334,5	6959124,5	2515151,7	5319269,4	3479168,7	6441659,3
Фармацевтична продукція	129446,6	1931315,9	151071,8	2433303,7	150046,4	2130331,5	198519,5	2445836

Продовження таблиці 1

Львівська область								
Роки	2007		2008		2009		2010	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Усього	1026885,67	1474398,57	998520,2	2572431,8	799021,8	1622536,2	974373,7	2028246,2
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	10529,66	131606,95	18283,8	172516,8	14098,1	112902	17214	141879,3
Фармацевтична продукція	3721,3	26200,65	2214,3	28121,6	2412,8	18991,5	3637,7	27879,6

*Джерело: складено автором на основі даних [3; 4]

Найбільшими українськими виробниками-експортерами є ВАТ «Фармак», Корпорація «Артеріум» (ПАТ «Київмедпрепарат», ПАТ «Галичфарм»). Географія експортних поставок здебільшого представлена такими країнами, як: Узбекистан, Казахстан, Росія, Білорусь та інші країни. Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва, переважно до країн СНД, що пояснюється наявністю жорсткої системи контролю за рівнем якості продукції на європейських ринках, а також необхідністю наявності у виробників GMP сертифікатів.

Найбільшими українськими виробниками-експортерами є ВАТ «Фармак», Корпорація «Артеріум» та інші підприємства. Обсяг імпорту готових лікарських засобів за період з січня по липень 2010 року склав 8,3 млрд. грн. (+15% порівняно з аналогічним періодом 2009 року). Найбільшими країнами-імпортерами фармацевтичної продукції в Україну у аналізованому періоді були: Німеччина, Індія, Угорщина, Франція та інші країни. Основними компаніями-імпортерами в Україну фармацевтичної продукції є ТОВ «БадМ», ТОВ СП «Оптима-Фарм» Лтд, ТОВ «ВВС-Лтд», ЗАТ «Альба Україна», ТОВ «Санofi-Авентіс Україна» та інші підприємства [5, с. 208-209].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення рівня концентрації фармацевтичного ринку України, аналізування основних фінансових показників провідних фармацевтичних підприємств України та висвітлення тенденцій їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Концентрація продавців відображає відносну величину та кількість підприємств, що працюють на ринку. Чим менше компаній, тим вищий рівень концентрації. Ринкова влада дає фармацевтичним підприємствам кращі умови для підвищення якості виготовленої продукції. У табл. 2 продемонстровано концентрацію ринку фармацевтичної продукції України, виготовлену вітчизняними фармацевтичними виробниками у 2010-2011 рр.

З метою визначення рівня концентрації фармацевтичного ринку розраховують індекс Херфіндаля-Хіршмана (Herfindal-Hirschman Index), котрий рівний сумі квадратів часток фірм, що діють на ринку:

$$HHI = \sum Y_i^2, \quad i = 1, 2, \dots, n, \quad (1)$$

де HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

Y_i – розмір фірми (ринкова частка) [8, с. 279].

Таблиця 2

Концентрація ринку фармацевтичної продукції* України у 2010-2011 рр.**

№ з/п	2010 р.			2011 р.		
	Підприємство (в порядку зменшення часток)	Чистий дохід, тис. грн.	Ринк. частка, %	Підприємство (в порядку зменшення часток)	Чистий дохід, тис. грн.	Ринк. частка, %
1.	ПАТ «Фармак»	1230001	23,83	ПАТ «Фармак»	1477205	21,19
2.	ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»	683163	13,24	Інші	1179760	16,93
3.	ПАТ «Київмедпрепарат»	541161	10,48	ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»	738620	10,60
4.	ПАТ Науково-виробничий центр «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод»	397710	7,71	ПАТ «Київмедпрепарат»	550533	7,90
5.	ПАТ «Сумісне Українсько-Бельгійське хімічне підприємство «Інтерхім»	333877	6,47	ПАТ Науково-виробничий центр «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод»	449413	6,45
6.	ПАТ «Галичфарм»	265265	5,14	ПАТ «Сумісне Українсько-Бельгійське хімічне підприємство «Інтерхім»	380620	5,46
7.	ПАТ «Київський вітамінний завод»	263693	5,11	ПАТ «Київський вітамінний завод»	338016	4,85
8.	ПрАТ «Біофарма»	229451	4,45	ПАТ «Галичфарм»	312426	4,48
9.	ПАТ «Фітофарм»	187772	3,64	ПрАТ «Біофарма»	251467	3,61
10.	Інші	158576	3,07	ПАТ «Фітофарм»	229610	3,29
11.	ПАТ «Фармстандарт-Біолік»	145863	2,83	ПрАТ Виробничо-наукове підприємство «Укрзоовет-промпостач»	150406	2,16
12.	ПАТ «Стома»	114863	2,23	ПАТ «Фармстандарт-Біолік»	147256	2,11
13.	ПАТ «Монфарм»	93878	1,82	ПАТ «Стома»	115978	1,66
14.	ПАТ «Лубнифарм»	91002	1,76	ПАТ «Лубнифарм»	115401	1,66
15.	ПАТ «Хімзавод «Червона Зірка»	79242	1,54	ПАТ «Монфарм»	94579	1,36
16.	ПАТ «Ліктрави»	75293	1,46	ПАТ «Хімзавод «Червона Зірка»	83708	1,20
17.	ПАТ «Луганський хіміко-фармацевтичний завод»	71111	1,38	ПАТ «Луганський хіміко-фармацевтичний завод»	75897	1,09
18.	ПрАТ «Лекхім-Харків»	53130	1,03	ПАТ «Ліктрави»	74111	1,06
19.	ПрАТ «Еколого-охоронна фірма «КРЕОМА-ФАРМ»	51927	1,01	ПрАТ «Лекхім-Харків»	72167	1,04

Продовження таблиці 2

20.	ПрАТ «Інфузія»	49225	0,95	ПрАТ «Еколого-охоронна фірма «КРЕОМА-ФАРМ»	54442	0,78
21.	ТзОВ «Натур +»	31573	0,61	ПрАТ «Інфузія»	42639	0,61
22.	ПрАТ Виробничо-наукове підприємство «Укрзоовет-промпостач»	13624	0,26	ТзОВ «Натур +»	35588	0,51
Разом	5161400	100	-	6969842	100	

*Фармацевтична продукція вироблена вітчизняними фармацевтичними виробниками України.

**Джерело: складено автором на основі даних [6; 7; 8]

Даний показник характеризує не частку ринку, котру контролюють кілька найбільших компаній, а розподіл ринкової влади між усіма суб'єктами фармацевтичного ринку [10, с.17]. Використовуючи дані табл. 2 та формулу (1), розрахуємо індекс Херфіндаля-Хіршмана для фармацевтичного ринку України у 2010-2011 рр.

Для фармацевтичного ринку України у 2010 р.:

$$\begin{aligned} \text{ННІ} = & 23,83^2 + 13,24^2 + 10,48^2 + 7,71^2 + 6,47^2 + 5,14^2 + 5,11^2 + 4,45^2 + \\ & + 3,64^2 + 3,07^2 + 2,83^2 + 2,23^2 + 1,82^2 + 1,76^2 + 1,54^2 + 1,46^2 + \\ & + 1,38^2 + 1,03^2 + 1,01^2 + 0,95^2 + 0,61^2 + 0,26^2 = 1078,36. \end{aligned}$$

Для фармацевтичного ринку України у 2011 р.:

$$\begin{aligned} \text{ННІ} = & 21,19^2 + 16,93^2 + 10,60^2 + 7,90^2 + 6,45^2 + 5,46^2 + 4,85^2 + 4,48^2 + \\ & + 3,61^2 + 3,29^2 + 2,16^2 + 2,11^2 + 1,66^2 + 1,66^2 + 1,36^2 + 1,20^2 + \\ & + 1,09^2 + 1,06^2 + 1,04^2 + 0,78^2 + 0,61^2 + 0,51^2 = 1071,83. \end{aligned}$$

Якщо розраховувати ринкові частки у відсотках, індекс Херфіндаля-Хіршмана набуватиме значення від 0 до 10000. Чим більшим є значення індексу, тим вищою є концентрація продавців на ринку. Якщо $\text{ННІ} > 1800$, то ринок вважають монополізованим і він підлягає жорсткому регулюванню з боку держави. Якщо $1000 < \text{ННІ} < 1800$, то ринок має середній рівень монополізації, а якщо $\text{ННІ} < 1000$, то, відповідно, рівень монополізації – низький [9, с.281; 10, с.18]. Розмір ННІ для фармацевтичного ринку України у 2010 р. становив 1078,36 од., а у 2011 р. знизився на 6,53 од. та був рівним – 1071,83 од. Такий рівень показника свідчить про те, що ринок має середній рівень монополізації, оскільки потрапляє в межі $1000 < \text{ННІ} < 1800$.

Проаналізуємо фінансові показники 10 провідних фармацевтичних підприємств України у галузі «Виробництво фармацевтичних препаратів та матеріалів» (КВЕД 24.42.0) у наведеній нижче табл. 3. «Ефективність маркетингової діяльності фармацевтичних підприємств України у 2010-2011 рр.»

Найбільш загальну характеристику фінансової стійкості підприємства демонструє співвідношення позикового капіталу до власного капіталу. Зростання даного показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від інвесторів та кредиторів, тобто про певне зниження фінансової стійкості [12; 13, с. 247]. Дані табл. 3 демонструють зростання цього показника у всіх проаналізованих підприємств, за винятком, ПАТ «Фармак», ПАТ «Лубнифарм», ПАТ «Фітофарм» у 2011 р., порівняно із 2010 р.

Таблиця 3
Ефективність маркетингової діяльності фармацевтичних підприємств України у 2010-2011 рр.*

Підприємства	Чистий дохід, тис. грн.		Чистий прибуток, тис. грн.	Позичений капітал / ВК, %		Рентабельність реалізації, %							
	2010 р.	2011 р.		2010 р.	2011 р.	2010 р.	2011 р.						
ПАТ «Фармак»	1230001	1477205	207589	247036	64,9	54,9	16,9	16,7	15,4	0,5	16,7	16,7	-1,2
ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»	683163	738620	54502	44349	74,3	74,7	8,0	6,0	0,5	0,5	8,0	6,0	-25,0
ПАТ «Кіівмед-препарат»	541161	550533	34376	31202	136,5	156,6	6,4	5,8	14,7	14,7	6,4	5,8	-9,4
ПАТ «Галич-фарм»	265265	312426	4934	4071	499,5	505,4	1,9	1,3	1,2	1,2	1,9	1,3	-31,6
ПАТ «Кіївський вітамінний завод»	263693	338016	1260	754	196,0	263,7	0,5	0,2	34,5	34,5	0,5	0,2	-60,0
ПрАТ «Біофарма»	229451	251467	14070	12107	16,6	28,9	6,1	4,8	74,1	74,1	6,1	4,8	-21,3
ПАТ «Фіто-фарм»	187772	229610	118	2952	170,7	20,7	0,1	1,3	2401,7	-87,9	0,1	1,3	1200,0
ПАТ «Фарм-стандарт-Біолік»	145863	147256	18355	11847	92,4	103,2	12,6	8,1	-35,5	11,7	12,6	8,1	-35,7
ПАТ «Стома»	114863	147256	21569	14435	32,2	36,7	18,8	9,8	-33,1	14,0	18,8	9,8	-47,9
ПАТ «Лубни-фарм»	91002	115401	4257	3940	212,0	175,1	4,7	3,4	-7,4	-17,4	4,7	3,4	-27,7

*Джерело: складено автором на основі даних [6; 7; 11, с. 197-198]

Це свідчить про позитивну тенденцію у діяльності цих компаній, адже, таким чином, зростає їх фінансова стійкість.

ПАТ «Фітофарм» проводить свою діяльність у галузі «Виробництво фармацевтичних препаратів та матеріалів» (КВЕД 24.42.0), а з 2011 року працює й у галузі «Оптова торгівля фармацевтичними товарами» (КВЕД 51.46.0). З табл. 3 видно, що така диверсифікація, тобто розширення напрямків діяльності підприємства, зумовила зростання фінансових показників у 2011 році, порівняно із 2010 роком.

З даних табл. 3 спостерігаємо, що найвищі показники серед проаналізованих 10 фармацевтичних підприємств України досягнуло ПАТ «Фармак», котре є провідною фармацевтичною компанією, яка успішно та динамічно розвивається з моменту її виходу на ринок та займає чільне місце як у фармацевтичній галузі України, так і за її межами [14, с. 21]. Такий успіх компанії є наслідком введення в промислову експлуатацію комплексної системи автоматизації управління підприємством – SAP ERP. Компанія SAP є одним із світових лідерів на ринку корпоративних додатків, котра допомагає організація ефективніше керувати своїм бізнесом. Рішення SAP дають змогу підвищити ефективність взаємодії окремих співробітників та організацій в цілому, сформуванню глибоке розуміння бізнесу, а також створити конкурентну перевагу. Керівництво компанії ПАТ «Фармак» отримало у своє розпорядження потужний інструмент управління бізнесом, який дозволяє значно оперативніше реагувати на зміни, що відбуваються на ринку та дає змогу збільшити коефіцієнт корисної дії усєї компанії [15; 16].

Висновки і пропозиції. Результати досліджень показали, що фармацевтичний ринок України є досить динамічним. З метою визначення рівня концентрації фармацевтичного ринку у роботі було розраховано індекс Херфіндала-Хіршмана, котрий продемонстрував середній рівень монополізації фармацевтичного ринку як у 2010, так і в 2011 році. Проте, рівень монополізації в 2011 році знизився, хоча й незначно. Диверсифікація бізнесу, на прикладі компанії ПАТ «Фітофарм» приводить до позитивних наслідків, оскільки зумовлює значне підвищення фінансових показників. При дослідженні фінансової стійкості фармацевтичних підприємств України, найуспішнішим виявилось ПАТ «Фармак». Значну роль в досягненні такого результату відіграло введення в промислову експлуатацію комплексної системи автоматизації управління підприємством – SAP ERP, котра дозволяє економити час при вирішенні певних завдань, а також знизити витрати підприємства.

Список літератури:

1. Мних О. Б. Актуальні проблеми комерціалізації інноваційних ідей у вітчизняному фармацевтичному бізнесі / Мних О. Б., Гілета Ю. І. // Управління інноваційним процесом в Україні, 2012. – С. 42-43.
2. Мних О. Б. Сучасний фармацевтичний ринок як джерело розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки / Мних О. Б., Гілета Ю. І. // Вісник «Економічні науки» Хмельницького національного університету. – 2012. – Т. 5. – №1. – С. 126-130.
3. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>;
4. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>;
5. Мних О. Б. Актуальні проблеми розвитку фармацевтичного ринку та підходи до їх вирішення / Мних О. Б., Гілета Ю. І. // Вісник «Логістика» Національного університету «Львівська політехніка», 2012. – №749. – С. 207-214.
6. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://smida.gov.ua>
7. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://alt.com.ua>

8. Фармацевтичний ринок України за 2012 рік. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://pharma.net.ua/farmaceutichnij-rinok-ukra%D1%97ni-za-2012-rik/>
9. Кримська Л. Дослідження ринкової концентрації інструментальної галузі // Журнал Європейської економіки. – Вересень 2004. – С. 277-289.
10. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): навч. посібник. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 188 с.
11. Мних О. Б. Маркетинг у формуванні ринкової вартості машинобудівного підприємства: теорія і практика: Монографія. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 428 с.
12. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз: Навч. посібник. – Київ : КНЕУ, 2003. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookEkAnaliz/tablica.htm>
13. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття персоналії. Укладачі: В. С. Іфтемічук, В. А. Григортев, М. І. Маниліч, Г. Д. Шутак. За наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемічука. – К. : «Магнолія плюс», 2004. – 688 с.
14. Нормативно-правове регулювання діяльності біотехнологічних і фармацевтичних підприємств: підручник (для вищ. навч. закл.) / М. В. Стасевич, А. М. Кричківська, Б. П. Громолик, Д. Б. Баранович, О. М. Корнієнко, В. П. Новіков; за ред. Б. П. Громолика. – «Триада плюс», 2010. – 288 с.
15. Лідер фармринку України компанія «Фармак» успішно впровадила проект SAP ERP. Режим доступу: <http://farmak.ua/press/758>
16. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sap.ua>.

Гилета Ю. І.

Национальный университет «Львовская политехника»

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЕ РЫНОЧНОЙ ВЛАСТИ НА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОМ РЫНКЕ

Резюме

В статье определен уровень концентрации фармацевтического рынка Украины. Проанализированы основные финансовые показатели ведущих фармацевтических предприятий Украины и освещены тенденции их развития. В работе также представлена динамика товарной структуры внешней торговли Украины.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, индекс Херфиндаля-Хиршмана, предприятие, концентрация, маркетинговая деятельность.

Gileta Y. I.

National University Lviv Polytechnic

REDISTRIBUTION OF MARKET POWER IN THE PHARMACEUTICAL MARKET

Summary

The article defines the concentration of the pharmaceutical market of Ukraine. There is also analysed the basic financial performance of the leading pharmaceutical companies in Ukraine and highlights trends in their development. The work also presents the dynamics of the commodity structure of foreign trade in Ukraine.

Key words: pharmaceutical market, Herfindal-Hirschman Index, enterprise, concentration, marketing activity.